

**IDENTITAT I POSTMODERNITAT:
ELS NOUS MECANISMES
IDENTITARIS DEL SEGLE XXI**

**IDENTITY AND POSTMODERNITY: NEW IDENTITY
MECHANISMS OF THE 21TH CENTURY**

Andreu Mir Gual

Universitat de les Illes Balears
andreumir@yahoo.es

Recibido: 15/11/2010

Aceptado: 12/04/2011

Resum

La definitiva irrupció de l'era postmoderna ha tingut una projecció més que evident en el camp de les identitats, tant en la seva dimensió individual com ara també en la col·lectiva. Si fins a meitat del segle XX, va ser la solidesa dels Estats-Nació qui s'encarregà de modelar els sentiments identitaris, els darrers decennis han contemplat l'entrada de nous actors susceptibles de condicionar aquest fenomen, com ara les noves tecnologies de la informació i comunicació. L'herència d'aquest nou escenari, ha estat l'aparició d'unes identitats més ambigües i volàtils les quals romanen contínuament influenciades per una multitud de referents.

Paraules clau: identitat, Era Postmoderna, crisi, TIC.

Abstract

The definitive breaking of the Postmodern Era has had an obvious projection in the identity field, both in the individual and collective dimension. Until the middle of the 18th century, it was the solidity of the nation states that moulded the identity feelings. Last decades have contemplated the entrance of new factors which are sensitive of conditioning the identity phenomenon, such as new technologies of information and communication. The inheritance of this new environment has developed the appearance of more ambiguous and volatile identities which are continually influenced by multiple aspects.

Key words: identity, Postmodern Era, crisis, TIC.

INTRODUCCIÓ I REPTES DEL TREBALL

Parlar d'identitat implica referir-se inevitablement a una facultat antropològica. De fet, avui per avui, la no-identitat d'una persona o d'un poble és contemplada com a una anomalia psicològica o social, dit d'altra manera, l'individu que és orfe d'una identitat pròpia o d'uns referents grupals roman abocat a la marginalitat. No debades, la Humanitat s'ha desmarcat de la resta d'éssers vius que l'envolten, tot assumint una consciència més o manco nítida de la seva pròpia existència com a element diferenciat d'un conjunt del qual, a la vegada, en forma part activa. Amb tot, els sentiments de pertinença, no només es posen de manifest en l'òrbita individual de la persona sinó que adquireixen una dimensió col·lectiva, car totes les cultures d'una forma o d'una altra reconeixen qualque mena d'identitat i treballen amb ella (Serra, 2001:75).

Des d'un punt de vista etimològic, el vocable que just us ocupa prové del llatí *idem eadem idem*, que significa "allò mateix"¹. Tot i el seu origen, en l'actualitat aquest concepte ha assumit un marcat caràcter polisèmic. Malgrat que, en l'àmbit de les ciències pures el terme tenguí un significat prou consensuat², en el cas de les ciències socials no existeix aquesta unanimitat. D'aquesta manera, és força habitual que es faci servir aquest mateix terme per fer esment a processos que impliquin diferenciació quan ens referim a "identitat" com a element que ens permet diferenciar-nos de la resta i, a la vegada, també utilitzem el mateix concepte com a sinònim de similitud, tot fent cas al seguit de semblances que ens permeten associar-nos amb altres persones que les comparteixen.

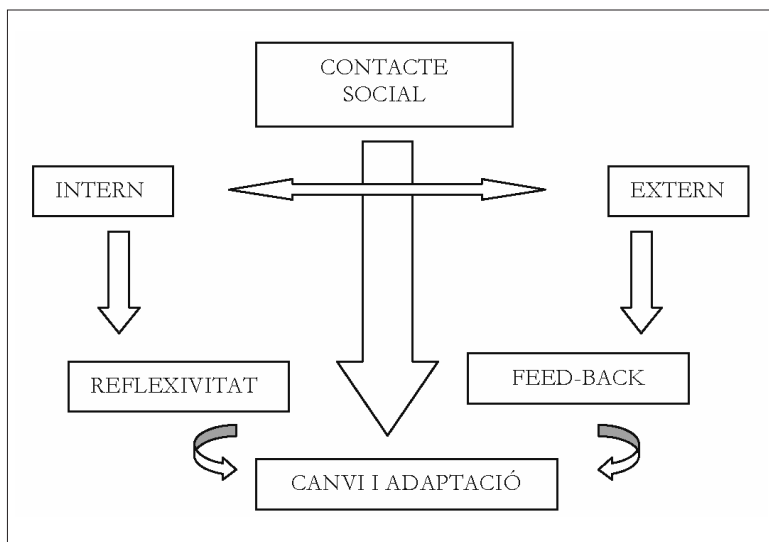
Tanmateix, el concepte d'identitat va acompanyat d'una vessant estàtica i altra dinàmica. D'aquesta manera, per una banda entenem la identitat com un conjunt de característiques que es mantenen constants i ens donen una sensació de continuïtat i estabilitat emperò, per altra banda, es tracta d'un fenomen que evoluciona i canvia amb certa freqüència, tot com a conseqüència de la reflexivitat inherent a la seva pròpia naturalesa. Precisament, a causa d'aquesta manca de consens a l'hora de concebre el terme "identitat", durant els darrers lustres diversos autors han intentat publicar distintes propostes conceptuals amb l'objectiu de poder normalitzar i sistematitzar la concepció del propi concepte, la seva utilització i també el seu estudi. Sembla que el resultat no ha estat l'esperat, de fet, la proliferació d'estudis i observadors del fenomen ha propiciat que durant aquests darrers anys no s'hagi més que ampliat el ventall de conceptualitzacions entorn a aquest mateix fenomen.

¹ DE MIGUEL, R. (1958). *Nuevo Diccionario Latinoespañol Etimológico*, Madrid, Librería General Victoriano Suárez.

² El terme "identitat" dins l'àmbit científic i matemàtic significa de forma inequívoca igualtat, de fet, es compleix quan modificant les variables el resultat sempre és el mateix.

Sigui com vulgui, en funció de la panoràmica des de la qual es contempli la identitat es poden emetre discursos diferents entorn a ella. Tot i que en aquest relat s'atén a l'evolució identitària des d'un prisma més aviat social, ens resultaria impossible avançar en la reflexió sense fer esment a la dimensió individual del fenomen, car esdevenen dues parts d'un mateix cos. En relació a aquesta eterna dualitat, resulta prou interessant l'aportació de Jenkins (1996:19-20) ja que és capaç d'il·lustrar d'una manera molt gràfica aquestes dues cares de la mateixa moneda: la vessant interna (psicològica o individual) i també l'externa (més social) com part d'una identitat que és presentada en constant evolució. D'aquesta manera, la dimensió psicològica o interna de la identitat promou aquests canvis a través de la reflexió, mentrestant, a nivell col·lectiu és gràcies al *feed-back* entre els distints subjectes del col·lectius que es generen aquestes modificacions de l'estat de les coses.

FIG. 1
Esquema d'adaptació i canvi d'identitat

Font: elaboració pròpia a partir del model de Jenkins (1996)

Així les coses, és aquesta mateixa concepció canviant i gens estàtica de la identitat la que permet ubicar aquest fenomen en els nostres temps: en la postmodernitat. Tal i com veurem més endavant, una de les característiques que millor defineixen el període postmodern té molt a veure amb la seva eloqüent voluntat de voler consolidar la crisi –o fins i tot la desaparició– de les grans

ideologies imperants durant els temps pretèrits, moltes de les quals foren concebudes com a vertaders elements condicionadors i estimuladors de la identitat de les persones.

En aquesta redefinició de la realitat, la persona –com a entitat pròpia i també com a membre de tot un conjunt–, progressivament ha deixat de rebre idearis únics i indiscutibles per donar pas a un nou escenari tenyit per la dispersió i l'ambigüïtat. A més a més, és habitual que molts d'aquests missatges estiguin caracteritzats per una manca de coherència i, en conseqüència, esdevinguin mancats de certa legitimitat. Fins i tot, durant aquests darrers anys, segons quins moviments de pensament relativista han publicat algunes reflexions a partir de les quals es posa en dubte si existeix realment el concepte d'identitat com a tal.

Amb tot, aquests plantejaments no han passat inadvertits, de fet, alguns observadors s'han aixecat en contra d'aquests discursos tot advertint dels perills que implicaria sobre l'individu –i el grup– el fet que aquestes propostes teòriques fossin projectades a la realitat. En qualsevol dels casos, si es nega l'existència de la identitat també es nega implícitament la presència i la influència del factor social en la configuració de l'ésser humà. A l'inversa, en aquest escenari també es refusa la possibilitat de qualsevol acció social per part del subjecte, ja que els processos socials escapen al seu control i, en efecte, li resulta impossible influir sobre ells ja que no es defineix socialment.

Partint de tots aquests precedents, aquesta reflexió es marca com a **objectiu** central establir la relació existent entre el seguit de canvis inherents a l'era postmoderna i l'evolució recent de les identitats contemporànies. Per tal de poder assumir aquest propòsit serà necessari assolir les següents fites:

- Analitzar la naturalesa de la visió postmodernista, sobretot des de l'òptica del pensament, tot i que també s'admetin aportacions des d'altres àmbits que permetin contemplar millor el fenomen.
- Plantejar una breu evolució del fenomen identitari durant els darrers segles, tot per poder ubicar-nos i avaluar amb major deteniment els processos coetanis.
- Definir i entendre el funcionament dels nous mecanismes generadors d'identitats apareguts en l'era contemporània.

LA DIMENSIÓ SOCIAL DE LES IDENTITATS

Quan parlem de la Postmodernitat ens estem referint a un moviment de caire social que, tot i generar impactes en la vessant individual de la identitat, afecta en bona mesura en les dinàmiques col·lectives. És per aquest fet que resulta interessant fer una aturada en l'anàlisi de la dimensió social d'aquestes iden-

titats. Un dels autors més rellevants en el camp de les teories de la identitat social és Henri Tajfel (1981) qui planteja que la definició que fa cada persona de sí mateixa roman condicionada pels seus grups de pertinença, tot amb independència de si aquests col·lectius formen part de la societat tangible del seu entorn. Tanmateix, la identitat social no només contempla el fet de sentir-se membre d'un determinat conjunt, sinó que també és un element important la valoració que el propi subjecte en fa de la seva pertinença i de les emocions derivades d'aquest estatus, de fet, això pot arribar a condicionar de manera directa el comportament de la pròpia persona (Lapresta, 2004). Per exemple, en el cas dels creients d'una determinada religió és habitual que es sentin identificats amb una manera de fer, de pensar, d'actuar o de vestir concreta. A les hores, el fet que una persona sigui membre d'una proposta religiosa pot implicar que s'allunyi de fer determinades activitats amb les quals no s'hi sent còmoda, en definitiva, amb les quals no s'hi sent identificada.

En aquest sentit, la identitat social no només condiciona els nostres comportaments sinó també la nostra visió del Món. Segons Tajfel (1981), el procés de construcció de la identitat contemplat des d'aquesta teoria "implica un procés de categorització social que suposa que, a partir de l'atribució o observació de determinades característiques de segons quins subjectes, s'entra a formar part d'una categoria social". En un segon nivell, el procés d'equiparació entre diferents col·lectius socials serveix per valorar-lo, tot gràcies a les comparacions que se'n poden fer entre els uns i els altres. En efecte, "el sentiment de pertinença que desenvolupem les persones sovint estan condicionats per aquesta mena de valoracions que tendeixen a acostar-nos a aquells grups als quals atorguem una significació més positiva" talment indica Turner (1990).

A la significació d'aquesta dimensió social, també hi contribueix Bourdieu (2001) quan parla del concepte de *capital cultural* tot associant-lo a una eina de poder inherent a la pròpia persona, la qual és el resultat de les competències adquirides a través dels distints processos de socialització. Segons aquest autor, aquest capital cultural es presenta a partir de tres fórmules distintes: l'habitus cultural de cada un (per exemple, les habilitats comunicatives de cada individu), els béns culturals que es tenen en possessió (per exemple, a través d'un llibre) i el reconeixement institucional d'aquestes competències (per exemple, a través d'una titulació acadèmica). En definitiva, la proposta de Bourdieu (2001) no fa més que magnificar la dimensió col·lectiva en el sí de l'individu. Precisament, la transcendència del fenomen social en els processos identitaris es posa de manifest durant tot el discurs i transgredeix l'àmbit estrictament social per instal·lar-se en altres vessants, com per exemple veurem en la referència a Baudrillard (1999). En qualsevol cas, és només a

partir d'aquests plantejaments a través d'on es pot entendre que les persones tendim a actuar talment ho fan els demés, idea que roman relacionada amb les cultures de masses que tan properes són a la Postmodernitat.

POSTMODERNITAT I NOVES IDENTITATS

En un primer instant, just quan encara es tractava d'un fenomen incipient, la postmodernitat va ser un corrent eminentment vinculat a l'art de l'arquitectura, emperò a mesura que anà avançant el seu procés evolutiu aquest moviment ha anat incorporant nous atributs fins el punt de ser considerat com un paradigma multidisciplinar. De fet, l'aparició d'aquesta cultura postmoderna es relaciona amb la irrupció de les societats postindustrials les quals es posaren de manifest a Occident a partir de la segona meitat del segle XX. Aquest nou panorama, es caracteritza per un desenvolupament de noves forces productives (mecanització i cibernètica) i per una sèrie de canvis en les classes socials que es tradueixen en una reducció del número d'obers i en un increment de les professions liberals, dels tècnics, dels científics i dels empleats. En aquest sentit, el coneixement i la informació esdevenen inputs productius fonamentals en aquest nou període. Endemés, aquesta nova visió del món es projecta en altres àmbits com ara en l'educació –els nous sistemes educatius sovint s'estructuren condicionats per les inèrcies derivades dels mercats de treball– o també en la ciència. En el camp de la política, aquesta nova era ve marcada per la suposada mort de les grans ideologies que tan protagonistes foren segles enrere, no debades, es tendeix a adaptar contínuament els discursos a les conjuntures que envolten cada moment.

En qualsevol dels casos, les repercussions que ha generat la postmodernitat en el camp del pensament hodiern són aquelles que mereixen un anàlisi més profund, tot atenent a la naturalesa de la pròpia reflexió. En aquest sentit, tot i existir una manca de consens en molts dels plantejaments qualificats com a postmoderns, bona part d'aquests discursos troben la seva gènesi en un mateix bressol: una falta d'acord i correspondència amb les tesis entonades des de la tradició il·lustrada. D'alguna manera, aquestes noves veus del pensament –les quals van començar a fer-se notar a partir dels anys setanta del passat segle– tenen com a principal voluntat el fet de voler rompre amb la rigidesa que donava origen i sentit als esquemes racionals derivats de l'Era Moderna. Amb tot, per tal de poder assolir aquest objectiu, es proposen uns nous models de pensament que descansen a sobre la dispersió de temàtiques que, amb freqüència, se'ns presenten a través d'una estructura sovint desordenada i amb absència d'un argument que sigui capaç d'atorgar un sentit global al discurs.

D'entre l'elenc de novetats que ha incorporat a la societat aquest nou moviment, sense cap dubte en destaca una per damunt la resta: l'exaltació de

l'individualisme, la qual cosa podria ser relacionada amb el decàleg d'idees capitalistes, tan vigents en l'actualitat. Aquest nou plantejament ha estat recollit per algunes perspectives d'una manera força eloqüent; un exemple d'aquestes interpretacions l'aporta Jameson (1996) qui avalua aquesta nova etapa com la de "l'ocàs dels sentiments", tot referint-se a la decadència de valors derivats de les relacions amb iguals latents a l'actualitat. Agafant el relleu de la concepció d'aquest darrer autor, habitualment s'ha enllaçat l'aparició d'aquesta nova etapa amb conceptes propis de la genètica neoliberal.

D'aquesta manera, durant els últims anys s'han editat algunes publicacions que plantejaven un vincle entre l'aparició del moviment que ens ocupa i la difusió de determinades publicacions editorials que han arribat a ser concebudes com a obres pròpies de "màrqueting intel·lectual i cultural". Com és de preveure, la significació d'una publicació qualsevol quantifica la seva vàlua depenent de la reacció que provoqui entre aquelles persones que la gaudeixen i, consegüentment, no podem deixar enrere que els mercats dels mitjans de comunicació que imperen en aquests temps cada vegada s'alimenten més de productes que inciten a la controvèrsia i enfronten punts de vista diferents. A hores d'ara, la consolidació del relativisme ha acabat suscitant una atmosfera en la qual no existeix cap veritat que sembli assegurada i tot és digne de ser posat en judici.

Recuperant el caràcter ambigu del moviment, val a dir que d'ençà la seva gènesi, el postmodernisme sempre ha estat concebut com un corrent de certa controvèrsia, no debades, en nombroses ocasions s'ha tendit a assimilar aquests postulats amb moviments de caire antisocial, a les antípodes de qualsevol esquema relacionat amb el liberalisme econòmic característic de l'era industrial. Es parla idò d'una concepció "estètica postmodernista", tot per referir-se a aquelles idees que es presenten com alternativa a la moral neocapitalista la qual tendeix a un reduccionisme absolut de tots els elements de l'existència humana (fins i tot de la consciència) als imperatius de la producció i el consum.

En aquest punt, resulta interessant la perspectiva que aporta Baudrillard (1999) en relació a la significació que tenen els conceptes de valor i consum en les societats capitalistes hodiernes. Segons l'autor, en els temps que corren "els productes generats pels mercats ja no poden ser entesos estrictament com elements materials que satisfan necessitats humanes (allò que ell anomena en un primer moment *valor d'ús i de canvi*), sinó que ara la productivitat ja ha assumit una finalitat social i fins i tot política". De fet, ell relaciona la finalitat dels objectes produïts amb signes que indiquen condicions, és a dir, els productes passen a tenir un cert valor simbòlic³. Davant aquest discurs capitalista, el mateix autor

³ Aquest mateix autor distingeix quatre lògiques del valor: la funcional de valor d'ús, la del valor del canvi, l'intercanvi simbòlic i la que correspon al valor del signe.

identifica un antidiscurs (postmodernista) segons el qual la mateixa societat de consum denuncia el seu consumisme. En efecte, avui en dia no es fa difícil identificar grups antisistema els quals es presenten com a fidels seguidors d'alguns dels avanços del capitalisme coetani, per exemple en matèria de noves tecnologies per fer arribar llurs missatges arreu.

Tanmateix, un dels punts febles del corrent postmodernista l'aporta la tesis de Habermas (1989) qui apunta directament cap aquesta obsessió per l'estètica a través d'allò que ell anomena el "pensament dèbil"⁴ i que, més endavant, autors com ara Vattimo (2000) utilitzaran per "caracteritzar l'esperit postmodern", tot a partir de la confrontació amb les teories kantianes. Per ventura, la primera de les senyes d'identitat d'aquesta realitat contemporània sigui una aposta per allò peculiar i singular, enfront del caràcter universal que buscaven amb decisió segons quines teories il·lustrades. Un dels efectes d'aquests postulats, és la necessitat de valorar elements com ara l'originalitat davant la generalització, car interessa tot allò que és diferent i particular. En relació a tot això, aquest sentit fragmentat sovint s'ha defensat per damunt les realitats unificades, les quals deixen poc lloc a la policromia d'idees, tan valorada pels defensors del postmodernisme.

Dit això, resulta mal d'entendre aquesta tendència si es troba allunyada d'un context emmarcat en la cultura de masses. Evidentment, aquesta darre-ra afirmació entra en contradicció amb la voluntat d'oposar-se a allò que és "general", la qual cosa suma ambigüitat al fet que ens ocupa. Tanmateix, una de les idees sobre les quals descansa aquest nou pensament planteja un debilitament progressiu entre les èlites i les masses, sent el concepte de masses inherent al propi esquelet postmodernista. En conseqüència, la necessitat de conviure constantment amb la presència d'una cultura de masses minva de facultats la virtut innovadora de la proposta postmodernista i la fa encara menys nítida. No convé deixar enrere que les societats de consum de masses troben la seva raó de ser en dinàmiques proclius a la normalització. Paradoxalment, s'ha valorat aquest corrent postmodernista⁵ com un simple producte més de màrqueting ideològic, que canalitza la lliure creació i investigació cap als rails marcats per les indústries de la comunicació.

⁴ Aquest concepte apareix molt relacionat amb la voluntat que actualment tenen molts autors de voler escapar dels grans principis teòrics que foren tan importants durant la Il·lustració. Tot i aquesta ruptura, des de la proposta de Habermas (1989), no es dona per acceptat que "avui en dia els pensaments siguin menys consistents que abans, però sí que els atorguem una menor vigència temporal i són sotmesos a una major pressió crítica que no pas en el passat".

⁵ També s'ha fet referència a ella com a "capitalisme avançat"

Talment hem avançat, tot el seguit d'alteracions que ha generat aquesta nova manera de pensar han tengut una projecció ben tangible en el camp de les identitats. Quant a la naturalesa i a les dimensions de tots aquests canvis, resulten molt interessants els plantejaments que ofereix Hall (1992: 273-316) qui exposa tres tipus diferenciats d'identitats, cada un d'ells apareix associat a un període concret dins la Història. D'aquesta manera, des d'aquesta perspectiva es planteja una identitat pròpia del subjecte il·lustrat, una inherent al subjecte sociològic i, en tercer lloc, es refereix al subjecte postmodern que és aquella que dona llum a l'estatus coetani.

a) El subjecte com entitat individual i aïllada

Quant Hall fa esment a aquest primer subjecte parla del "subjecte il·lustrat" i l'analiza associant-lo a una visió un tant primitiva i arcaica, de fet, tracta l'individu des d'una concepció fonamentada en la seva dimensió més particular, tot presentant-lo com un element unificat i absolutament reclòs en sí mateix. Sens dubte, es tracta d'un individu construït a partir dels elements propis de la racionalitat, tant característics del període il·lustrat.

A tot això, s'hi ha d'afegir l'absència de discursos crítics i la presència de grans teories inqüestionables que tant sentit donaren a aquesta etapa, fets que ens acaben de posicionar davant un subjecte dotat d'uns elements identitaris poc canviants durant el transcurs del seu cicle vital, car el nucli sempre es troba en el sí d'un mateix i no es plantegen les alteracions arribades des de l'entorn. D'aquesta manera, la primera proposta de Hall no fa cas del llenguatge com element d'intercanvi entre el "jo" i "l'altre" i, consegüentment, no el contempla com a factor determinant en el procés de configuració identitària.

b) L'individu com a part d'un conjunt

La gran novetat d'aquest segon subjecte que l'autor qualifica com a "sociològic" és la seva consciència de grup. Així, aquesta proposta planteja que es fa difícil entendre els individus com a elements aïllats i sense cap mena de relació amb el seu entorn a l'hora d'interpretar el seu procés de construcció identitària. Així les coses, és a través de la comunicació amb els demés elements (a partir de l'alteritat) des d'on l'individu pot ser capaç de poder anar sumant valors, significats i símbols que, amb el temps, acabaran definint la seva pròpia identitat.

Aquesta òptica, presenta a un individu molt més actiu que no pas l'anterior, capaç de construir la seva identitat a través d'una interacció constant entre el propi "jo" i la societat de l'entorn, talment s'exposa des del paradigma de l'interaccionisme simbòlic. Malgrat que s'és conscient de la presència d'una

identitat individual personificada en el “jo interior”, es planteja que la persona es va configurant a través d’una comunicació contínua amb els agents exteriors a ell. Just quan es fa esment a la identitat des d’aquestes visions, s’atén a la facultat que posa en harmonia la part interior del subjecte –sovint alterada per una potent càrrega de subjectivitat– amb la part exterior –més aviat construïda a partir d’elements objectius–. Dit d’una altra manera, la identitat és allò que permet unir el subjecte a l’estructura que l’envolta, talment apuntaven les idees aportades per Jenkins (1996).

Recuperant la teoria d’aquest darrer autor, es planteja la identitat com un fenomen exposat al canvi continu com a conseqüència de l’evolució que sempre segueix el procés comunicatiu. Tot i aquesta dimensió evolutiva, és remarkable l’existència d’un esquelet identitari que ens faci reconeixibles, sent aquesta, una de les grans modificacions que aporten algunes visions del subjecte postmodern en relació als seus precedents. Precisament, aquesta manca d’estabilitat és la causa principal que permet entendre aquesta crisi d’identitats arribada amb els canvis heretats amb la consolidació del postmodernisme. La comparació entre les societats occidentals (ja immerses en el moviment postmodern) i altres que encara romanen al marge d’aquests canvis (com ara succeeix als països musulmans) permet contemplar amb certa nitidesa aquesta nova inèrcia.

c) El subjecte postmodern

El darrer esglaió d’aquest esquema teòric, s’associa directament amb l’individu de finals del segle XX i dels inicis de l’actual, aquell que ha viscut el naixement i l’evolució de la globalització econòmica. La principal característica d’aquest nou paradigma de persona, és que no presenta una identitat contínua i íntegra, fins i tot, alguns autors com ara el mateix Hall (1992: 273-316) han qualificat aquest nou escenari identitari com una “festa en continu moviment”. En aquest sentit, l’individu postmodern es veu obligat a assumir identitats distintes en funció del moment en el qual es troba, identitats que fins i tot poden ser enteses com a contradictòries i mancadades de la coherència que es pressuposava en altres contextos històrics.

Com és d’esperar, els canvis que s’han generat a nivell social durant aquestes darreres dècades han alterat de manera progressiva el camp de les identitats. Per ventura, hagi estat la irrupció de la mundialització dels mercats el fenomen que més i major impacte hagi causat en aquesta evolució. Així les coses, tot i que a hores d’ara sigui possible avançar al marge de segons quines icones inherents a les conegudes com a *cultures de masses*, pareix obvi que viure d’esquenes als grans efectes que la globalització està provocant en bona part dels racons del

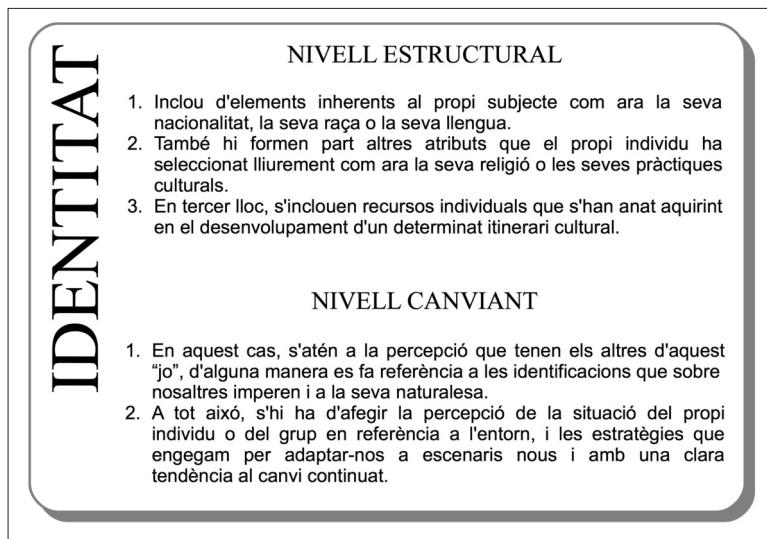
Planeta, esdevé difícil. Elements com ara els mitjans de comunicació suposen un instrument de gran utilitat en l'empresa de difondre determinats missatges a gran escala (de globalitat) fins el punt que, a l'actualitat, és complicat avançar sense tenir presents determinades problemàtiques comuns com ara les creixents desigualtats socials o els fenòmens de progressiu deteriorament mediambiental que assoten amb força part del Món.

Seguint la "lògica" postmodernista, val a dir que el ventall d'interpretacions entorn a la situació actual de la identitat no acaba aquí. Amb tot, Maalouf (1998) en referència a tots aquests nous escenaris identitaris que s'estan discutint, interpreta que "no som ni tenim una sola identitat, en tot cas, tenim una identitat complexa que és el resultat de la confluència d'una multiplicitat de relacions socials i culturals (a vegades en conflicte) que, definitivament, ens fan irrepetibles". Així, la proposta d'aquest autor apunta directament a la necessitat que cada persona i cada entitat d'elles (cada societat) sigui capaç d'avançar i ser capaç de reconèixer amb certa naturalitat la seva pròpia diversitat, tot confrontant-se a la defensa agressiva de les identitats exclusives i de caràcter tribal, tan habituals durant l'antiguitat. D'entre el catàleg d'aportacions que incorporen aquests corrents actuals, també convé destacar que estimulen el naixement de societats més flexibles i canviants, de fet, Bauman (2007) qualifica aquests nous temps com a "líquids" tot per referir-se al tarannà inestable que envolta el tarannà d'aquest moviment coetani.

Lenèsima aportació a la idiosincràsia d'aquest moviment l'aporta Laclau (1990), just quan assegura que "les societats dels temps hodierns estan mancades d'un nucli que funcioni com factor cohesionant dels elements que hi formen part i, consegüentment, no poden ser interpretades en cap cas a partir de la uniformitat d'una sola llei o paradigma". La conclusió que aporta aquesta visió incideix directament en determinats postulats ubicats en el passat segle, de fet, l'autor subratlla que la societat no és com molts sociòlegs van creure durant molt temps un tot unificat i ben delimitat, sinó que estam davant una estructura que està sent contínuament descentrada.

Amb una clara voluntat de tipificar les característiques que donen essència a aquesta nova manera d'interpretar les identitats, la proposta de Giró (2003:162) planteja dos nivells distints dins el mateix fenomen: talment es pot observar en la figura que apareix a continuació, per un costat, es proposa l'existència d'una identitat que no roman alterada pel pas del temps ni per l'acumulació d'experiències (nivell estructural) i, per altre costat, existeix una identitat tendent a l'evolució que generen els canvis (nivell canviant). Cada una d'aquestes vessants inclouen tot un elenc d'atributs que s'expliquen en el següent gràfic.

FIG. 2
Nivells que componen la identitat segons la visió de Giró (2003:162)

Font: elaboració pròpia a partir dels postulats de Giró (2003:162)

Altres autors presenten la mateixa idea des de distint enfocament. Així les coses, hi ha propostes teòriques que plantegen que les múltiples identitats de les quals hem parlat fins ara, realment, formen part d'un sol cos que vertebrava la personalitat de l'individu d'una manera integral (Cabrera, Espín, Marín i Rodríguez, 1998: 228-229). D'alguna forma, aquests treballs defensen la idea que una persona no té múltiples identitats, sinó que més aviat en té una de sola construïda per un conjunt variable d'experiències acumulades que fan que sigui distingible entre la resta.

En qualsevol dels casos, tant unes òptiques com les altres coincideixen a l'hora d'avaluar alteracions més que significatives en els processos de construcció identitària. Amb tot, sembla evident que en el fenomen de la identitat de les persones i dels col·lectius s'ha sumat en complexitat i en diversitat, durant aquests darrers decennis. Les causes que ens han fet desembocar en aquest nou panorama s'escriuen en plural, emperò d'entre el factors a tenir en compte en destaquen els canvis que durant aquests darrers anys s'han fet notar en aquells mecanismes encarregats de generar sentiments de pertinença. Així idò, per poder avançar en el discurs resulta imprescindible assegurar una aturada per analitzar quina és la naturalesa d'aquestes noves forces capaces d'estimular i modelar determinats sentiments identitàris.

ELS PATRONS IDENTITARIS DEL SEGLE XXI

No seria possible entendre quines són les noves dinàmiques identitàries fora tenir present determinades realitats pretèrites a aquest segle que just s'ha posat a caminar. Per ventura, un bon punt de partida seria aclarir quins eren els mecanismes que, abans del naixement de la globalització econòmica, s'en-carregaven de programar i mantenir sentiments de pertinença entre el col·lectiu. No fa falta retrocedir gaire en el temps, per adonar-se'n que les anomenades *cultures nacionals* han estat durant molt temps enteses i interpretades com un factor cabdal a l'hora d'explicar el fenomen de les identitats.

El començament d'aquesta tendència l'hem de situar devers el segle XVI, just quan quan el ciutadà europeu –amb l'objectiu de poder obtenir tot un conjunt de drets– es va veure obligat a decantar-se per una nació o l'altra. D'aquesta manera, amb el naixement dels Estats i les seves fronteres, la persona poc a poc va adquirint una nova responsabilitat que no consisteix en altra cosa que definir-se i sentir-se partícip d'un territori absolutament particular, tot incorporant un seguit de tradicions, costums o relats històrics a la seva consciència. El conjunt d'aquests atributs han de ser interpretats com elements cabdals, susceptibles d'haver sumat sentit i essència a la identitat d'infininat d'individus durant molts anys.

Dit això, convé afegir que el pes que acabava tenint el binomi Estat-Nació sobre la identitat dels seus integrants ha anat variant en funció de la naturalesa i la configuració del propi Estat⁶. Sigui com sigui, resulta obvi que encara a hores d'ara sovint acostumem a enllaçar la nostra pròpia identitat amb el fet de pertànyer o haver nascut a un país o a un altre. Així, malgrat estar davant elements identitaris un tant “artificials⁷”, en moltes ocasions són interpretats com a propis, talment fossin un element més de la nostra genètica.

Aquesta, és una realitat que s'ha pogut analitzar durant els darrers segles i encara forma part de la més estricta actualitat; no debades, són habituals els enfrontaments entre pobles en favor d'uns “interessos nacionals” defensats gelosament, com si fossin individuals. Tensions com ara la suscitada arran de l'ocupació temporal de l'illa de Perejil entre Espanya i Marroc posen de manifest el compromís existent amb aquestes identitats nacionals. I és que símbols com ara l'himne nacional, el culte a un determinat Déu o la bandera del país,

⁶ Sobretot, en les societats tradicionals en les quals les nacions descansaven a sobre monarquies absolutistes -o, més recentment, en els Estats feixistes del segle passat- la influència d'aquestes estructures sobre el “jo” dels individus va assolir els seus màxims.

⁷ Ja que són atributs que se'ns han imposat sense que els haguem elegit i, a més, responen a una realitat històrica concreta i, en efecte, estan sotmesos a canvis.

s'han convertit en trets constitutius del propi "jo" i, en definitiva, en vertaderes senyes descriptives de la identitat. En els dies que corren, el document d'identitat o el mateix passaport de qualsevol ciutadà esdevé un símbol d'adhesió a la comunitat que l'acull, de fet, néixer en un determinat territori en moltes ocasions implica una identificació "natural" amb tota la seva càrrega simbòlica: des d'elements històrics, fins a aspectes lingüístics o religiosos.

Si retrocedim en el temps, veiem que la gestació d'aquestes identitats nacionals compartides com a conseqüència de les anomenades *cultures nacionals* és un producte relativament recent. D'alguna manera, la decadència de la "tribu" provinciana emmarcada en els regnes feudals europeus, coincideix amb l'aixecament de les grans nacions occidentals modernes, amb les quals va veure la llum una nova manera d'entendre els sentiments de pertinença. Convé tenir present que aquestes grans nacions europees van sorgir a partir d'un lent procés evolutiu.

En un primer moment s'aconseguí passar de les monarquies autoritàries pròpies de l'època feudal (segle XIV) a una idea més madura d'Estat Modern amb l'aparició de les monarquies absolutes (segle XVII). Segles després, es posarien en marxa les primeres democràcies a Occident. Precisament, resulta força interessant recordar una de les dades que assenyalàvem en el principi d'aquest discurs, just quan xifràvem l'aparició del concepte "identitat" entre els segles XIV i XV, tot dependent de la llengua que es tractés. Poc més o menys, el sorgiment d'aquest mot coincideix amb el procés d'aparició –i posterior desenvolupament– d'aquests estats-nació, fet que demostra amb certa nitidesa el sorgiment d'una necessitat social de l'ús del propi concepte⁸.

Tanmateix, la integració de pobles que tenien llengües, cultures, religions o sistemes productius ben diversos dins un mateix context anomenat *nació*, va ser el primer esglaó en l'empresa de voler imprimir significats novedosos i absolutament inèdits a partir dels quals tinguessin lloc aquests nous models de pertinença. En conseqüència, la gènesi d'aquests ítems identitaris no va dissociada amb l'existència d'una necessitat constant de voler crear estàndards entre els diferents integrants d'un mateix domini o territori; així mateix, mecanismes com ara els processos d'alfabetització o les campanyes evangelitzadores foren excel·lents plataformes que permeteren aconseguir estats unificats i cohesionats.

Algunes de les referències que marcaren aquestes identitats en el passat, encara s'han mantengut fins els nostres dies. De fet, és a partir de l'evolució

⁸ Fou a partir del segle XVII quan més es va reactivar l'ús social del concepte "identitat", tot com a conseqüència de l'arribada de la Modernitat i de la construcció de les grans identitats de caràcter nacional.

que acabem de plantejar des d'on s'han de concebre les fonts que històricament han atorgat pes i sentit als processos de configuració identitària. Elements tan influents en el sí de l'individu com ara l'entorn familiar o els amics han de ser interpretats enmig d'una atmosfera absolutament influenciada per la rigidesa d'aquestes cultures nacionals. A més, és a través dels codis marcats per aquestes propostes identitàries a partir d'on es plantegen aspectes tan rellevants com ara el sistema educatiu que forma a la persona o els models de conducta laboral en què es veu immers. En un tercer nivell, la resta d'associacions i escenaris socials que rodegen la quotidianitat del subjecte (partits polítics, organitzacions religioses, agrupacions culturals, etc.) tampoc no romanen al marge de la presència d'aquestes cultures nacionals. Com és de suposar, aquesta realitat més enllà d'influir sobre l'esfera de les identitats col·lectives també es projecta en l'àmbit més personal.

Tot i aquesta realitat, a dia d'avui són molts els observadors del fenomen que encara posen en dubte la legitimitat de tot aquest procés. En efecte, alguns discursos insisteixen en recordar que hi ha una gran quantitat de nacions occidentals modernes⁹ que han estat aixecades per poblacions procedents de cultures diferents, les quals foren unificades de manera obligada a través d'agrupacions forçoses de famílies que tenien una classe social, un raça o una religió distinta. Així, autors com ara Anderson (1991), van més enllà quan posen de manifest que el "sentiment de pertinença que algunes d'aquestes grans nacions han alimentat amb els anys esdevé poc menys que una comunitat imaginada", tot fent referència a la necessitat que històricament han tengut les nacions de vertebrar una identitat compartida a partir d'històries i memòries que connecten el passat amb el present i que, en moltes ocasions, en part són producte de la imaginació.

No debades, resulta força habitual trobar discursos orientats a cohesionar identitats nacionals que barregin indistintament el retorn a les antigues glòries del passat llunyà (conflictes bèl·lics guanyats, personatges memorables, exaltació de les festes nacionals, descripcions de paisatges bucòlics, etc.) amb la necessitat de construir un futur conjunt que es presenti amb unes certes garanties d'èxit. L'aplec d'aquests relats configura allò que Hall (1992) anomena la "narrativa de la cultura nacional" i de la qual en remarca cinc propietats fonamentals:

⁹ Un exemple seria el que avui en dia coneixem com a poble anglès que està construït amb l'aportació de poblacions celtes, romanes, saxones, vikings i procedents de Normandia.

FIG. 3
Narrativa de la cultura nacional segons Hall (1992: 273-316)

Font: elaboració pròpia a partir de l'obra de Hall (1992: 273-316)

Amb tot plegat, sembla que si es tenen en compte els antecedents històrics moltes de les identitats nacionals que han alimentat l'esperit de pertinença de generacions senceres durant aquests darrers temps, no esdevenen tan sòlides i homogènies com en alguns casos se'ns ha presentat. Malgrat aquesta circumstància, seria un error deixar de contemplar aquests idearis identitaris com potentíssimes plataformes generadores de personalitats col·lectives, com han estat durant els darrers segles. Com hem assenyalat, la intensitat d'aquest fenomen es deixa notar a dia d'avui encara en alguns racons del Planeta el sentiment de nació encara esdevé prou important i s'alimenta a diari pels engranatges dels governats i altres agents socials. A països d'origen musulmà, a diferents estats asiàtics de tradició comunista o en alguns dels països desenvolupats.

pat econòmicament, els estats segueixen incentivant tots aquests sentiments a través d'alguns dels instruments que abans hem assenyalat.

En qualsevol dels casos, l'enorme magnitud que ha assolit el desenvolupament dels mercats globals ha desbaratat l'ordre preexistent. Així les coses, la globalització¹⁰ ha situat en superfície tot un cúmul de fenòmens que han acabat derivant en un nou escenari a on la cotització que fins a les hores havien tingut les anomenades “cultures nacionals¹¹” tendeix a la baixa, tot si fem esment a elles com a motors susceptibles de conformar identitats. Tal vegada, d'entre tots els processos que s'han despertat arran dels canvis d'aquestes darreres dècades, aquell que més rellevància ha tingut hagi estat el *boom* de les noves tecnologies de la informació i la comunicació (TIC). La revolució tecnològica ha deixat de ser una qüestió de mitjans per a convertir-se en una qüestió de fins, de tal manera que a aquells elements generadors d'identitats que abans hem assenyalat (família, escola, religió, agrupacions culturals, etc.) en l'actualitat se n'hi afegeixen de nous. Avui en dia és a partir d'aquests mitjans de masses des d'on s'incentiven activitats socials, polítiques, econòmiques, en definitiva, culturals. En tot aquest canvi, “allò que resulta més rellevant és que les TIC ja no són simples instruments de difusió cultural, sinó que es converteixen per sí mateixes en una nova forma de crear cultura, normalment, a través de mitjans massius globals” assegura Marín (2002). Segons remarca aquesta mateixa autora, “el ciberespai genera una cultura que depèn dels mercats a on els béns i els serveis són de ràpida obsolescència i passen d'una mà a l'altra al ritme de les seves possibilitats d'innovació tecnològica i informativa”. El resultat de tot plegat, és que no hi ha identitats que resistixin en un estat pur gaire temps davant la força dels estímuls generats des dels distints racons del geoid.

En efecte, les noves tecnologies han estimulat la creació d'unes noves identitats postmodernes –fortament marcades per la cultura mediàtica– que descansen sobre un univers desterritorialitzat i que són immensament efímeres i dèbils –ja que gairebé només es conjuguen en present–. De tots aquests processos en surten a diari noves tendències d'oci, nous models de vestimenta, noves manifestacions culturals, etc. sovint compartides arreu. Sigui com vulgui, l'aplec de transformacions viscudes arran de la nova era digital ha

¹⁰ Sobretot a partir dels anys vuitanta del segle passat i mostrant una major intensitat a mesura que avançaren els noranta i durant la darrera dècada.

¹¹ Resulta un tant significatiu el fenomen que s'ha detectat en diversos estats (el cas d'Espanya n'és un bon exemple) en els quals les Administracions estatals han anat perdent competències durant aquestes darreres dècades, tot en favor de nivells més baixos (comunitats autònomes i ajuntaments, en el cas espanyol) i també en nivells més elevats, com ara la Unió Europea.

generat escenaris inèdits sobre els quals poder construir altres identitats a partir de noves conjuntures polítiques, socioeconòmiques o culturals. Així, avui en dia les fronteres no només esdevenen geogràfiques sinó que també romanen definides pels sistemes de comunicació.

Tanmateix, alguns discursos continuen enfocant la reflexió a partir d'anàlisis espacials, tot partint de la dicotomia inherent a aquestes noves tendències la qual es debat entre la globalitat i la localitat. En aquest punt, Castells (2000) remarca que els "Estats-Nació s'han vist desbordats pels fluxos globals a nivell econòmic, tecnològic i en el camp de les comunicacions, els quals escapen sovint al seu propi control, tot posant en dubte la base legitimadora *moderna* del seu poder i de les seves funcions". Tanmateix, no podem deixar enrere el context que abriga aquest nou estatus (la postmodernitat) i, degut a aquesta conjuntura, val a dir que les conseqüències que aquest nou ordre està incentivant quant als sentiments de pertinença, com és d'esperar, es presenten d'una forma més aviat ambigua car, fonamentalment, apunten a dues direccions de naturalesa un tant oposada.

a) Dinàmiques d'homogeneïtzació cultural: la globalització.

Evidentment, aquestes tendències tenen molt a veure amb la globalització talment la concep Bauman (1999) qui l'entén com el "fenomen a partir del qual tots depenem els uns dels altres i on la distància importa cada vegada menys, de fet, allò que succeeix en un lloc pot tenir efectes sobre qualsevol espai del Planeta". Aquest mateix autor afegeix que "hem deixat de poder protegir-nos tant a nosaltres com a aquells que pateixen les nostres accions, car tot s'emmarca en una xarxa mundial d'interdependències". Si tot està relacionat, és lògic pensar que tot tendirà a ser més semblant. En efecte, tot fa indicar que s'està avançant cap a un creixement exponencial de l'homogeneïtzació cultural, és a dir, que caminam decididament cap allò que podríem anomenar la *dimensió global* de la postmodernitat.

En els temps que corren, no és gaire difícil trobar icones molt concretes que, tot i fer referència a temàtiques força variades, són reconegudes a espais ben diferents del Món; des d'estandards polítics, fins a figures esportives o líders religiosos. Aquí, resulta interessant citar el concepte de *cultures-món* que aporta Marin (2002). De fet en aquests processos d'homogeneïtzació cultural, per exemple, indústries com ara la musical fan ús de les més sofisticades tecnologies i de les darreres estratègies de màrqueting per inserir-se en mercats globals. Figures com ara la Madonna o el mateix Bono, són capaces de generar cançons amb les quals s'és capaç d'estimular a qualsevol persona; amb independència de la seva nacionalitat, ideari polític o nivell educatiu.

En qualsevol cas, el creixement exponencial que aquest fenomen ha experimentat durant els darrers decennis, està coincidint de ple amb un procés de signe invers: la creixent anèmia de les identitats incentivades des de la plataforma Estat-Nació, tal i com hem assenyalat en línies precedents. Precisament, aquesta mateixa nova cultura “global” ens obliga reiteradament a posar en dubte el valor que des de temps pretèrits s’ha donat a determinades tradicions que, si bé no s’eliminen totalment, es veuen abocades a revisions contínues fruit del relativisme característic d’aquests temps (Giddens, 2000: 37-38). En aquest sentit, tant els individus com els propis col·lectius han de conviure amb certs sentiments d’inseguretat com a conseqüència d’aquests persistents qüestionaments de les fonts que, fins a les hores, havien donat sentit a les seves identitats.

b) Dinàmiques de resistència identitària: el retorn als orígens.

Malgrat l’evidència del procés que just ara ha estat detallat, aquest, no esdevé exclusiu. De fet, en paral·lel a aquesta estandardització cultural, estan sorgint potents moviments de resistència identitària lligats a cultures i tradicions més aviat locals. Tot i que ho pugui semblar, el nexa que justifica la creació d’aquestes noves forces de resistència no és únic; així, hi ha grups que tenen un origen de caire religiós, altres lingüístic, altres tenen els lligams ètnic com a sustent, etc. Sigui quin sigui el seu argument, tots aquests moviments comparteixen una voluntat explícita d’oposició a les forces globals tendents a condicionar els sentiments de pertinença. Aquesta posició contestatària, però, no pot sobreviure al marge de l’aureola generada pels nous sistemes de comunicació, no debades, aquests moviments locals tendeixen a retroalimentar-se a través de petites ràdios i canals de televisió, de petits mercats folklòrics, etc.

Ja sigui a través d’un o altre canal, allò que cerquen els integrants d’aquests moviments “és un retorn a la seguretat que proporcionaven els valors i les conductes tradicionals, tot això sense tenir la necessitat de sotmetre’ls a la mirada crítica que impera en les societats hodiernes”, talment indica Touraine (1997),. Aquest mateix autor francès qualifica aquests grups com a agents de “desmodernització”, tot fent esment a la seva voluntat expressa de voler desvincular-se de tots aquells elements simbòlics que ells entenen com a *dominants*. Amb tot plegat, resulta obligat traçar alguna relació entre aquests fenòmens nascuts a l’ombra de la globalització i determinats moviments de resistència política, cultural, religiosa, etc., els quals es resignen a entrar dins l’aureola del capitalisme actual. El sistema que aquests col·lectius empren per aconseguir aquesta quimèrica fita, no és altre que reafirmant-se en un seguit

de valors propis que ells interpreten com a essencials pel seu desenvolupament, tant en l'esfera personal com ara també col·lectiva¹².

Com és de suposar, aquesta continua dicotomia està generant importants repercussions a l'hora d'interpretar i destriar quins són els elements que han de guiar a la persona del segle XXI a construir el seu propi "jo" i a les societats coetànies a organitzar-se d'una forma adequada per tal d'assolir una maduresa i un equilibri suficient que els permeti sobreviure. A aquesta conjuntura, Berger i Luckmann (1997) hi fan esment tot oferint un relat un tant pessimista quan asseguren que "l'herència més significativa de la pluralitat inherent a aquests temps postmoderns, és una progressiva pèrdua del sentit de les nostres vides i la posterior desorientació que aquest fet pot produir". Endemés, aquests autors remarquen que les societats contemporànies no viuen en una permanent crisi de sentit, ni tampoc es tracta d'un fenomen generalitzat, però sí que són situacions de crisi i desorientació que es donen amb una major freqüència que no pas en temps passats.

Malgrat el to d'aquesta darrera proposta, són diversos els autors¹³ que han ofert una visió més conciliadora i s'han referit a aquestes dues forces reconeixent l'existència d'un clímax que estimula la pèrdua progressiva d'identificacions amb les cultures nacionals i, a l'hora, assenyalen que s'està generant una nova tipologia de vincles i lleialtats per "damunt"¹⁴ i per "davall"¹⁵ del nivell Estat-Nació. El panorama resultant és l'existència d'un xoc frontal entre les tendències de caràcter universal i les que presenten un tarannà més local que, de manera força freqüent, poden induir a una certa desorientació i fins i tot a un cert grau de conflicte interior entre els individus.

El sorgiment d'aquest conflicte sovint troba el seu bressol en el descrèdit i en la manca de significat que s'atorga avui en dia a les tradicions com elements generadors de símbols identitaris. En el seu lloc, l'alternativa que se'ns planteja –fonamentada en els processos d'estandarització– no ha mostrat símptomes d'una solidesa absoluta a l'hora de reemplaçar determinades creences, sentiments i afectivitats preexistents. En definitiva, aquesta contínua dualitat s'ha traduït en una multiplicitat de referents que, en molts casos, se'ns mostren absolutament contradictoris des dels mitjans de comunicació. Aquesta inseguretat s'acaba de posar de manifest quan s'observa que aquests missatges estan sotmesos a contínues revisions, tot com a conseqüència de

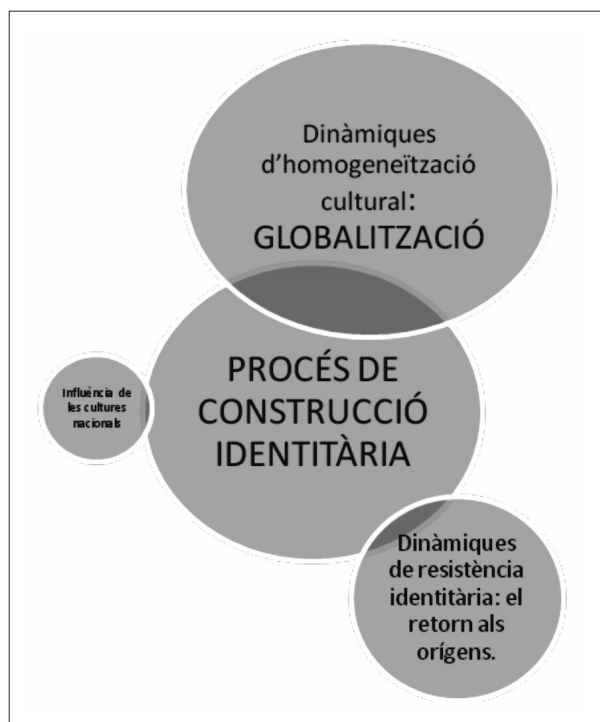
¹² Determinats moviments islamistes són l'exemple més usat per explicar aquests fenòmens, tot i que en podem trobar de molts altres arreu dels cinc continents.

¹³ Castells (2000), Hall (1992), Touraine (1997)

¹⁴ Identitats a escala global, pròpies de la globalització.

¹⁵ Identitats locals sorgides com a moviments de resistència a les formes d'identificació a gran escala.

FIG. 4
Elements influents en les dinàmiques actuals de configuració identitària

Font: elaboració pròpia

l'atmosfera que ens ha deixat el corrent de pensament relativista, a partir del qual totes les opcions existents són susceptibles de controvèrsia.

A MODE DE CONCLUSIONS

En els temps que corren, parlar d'identitat suposa referir-se a un fenomen força eteri que permet interpretacions ben diverses, sobretot en aquelles disciplines que tenen com a punt de referència els esdeveniments socials. Tot i aquesta dimensió polifacètica del fenomen, existeix un cert consens a l'hora de reconèixer dues grans vessants de la identitat: per un costat, la interna –que fa més esment a atributs de caire personal i psicològics– i, altrament, l'externa –que estaria més relacionada amb aspectes de caràcter social–. És a partir d'aquesta darrera dimensió, des d'on es poden entendre millor els canvis suscitats en els processos identitaris arran de l'avanç de l'era postmoderna.

Sigui com sigui, aquesta reflexió a l'inici es marcava com a objectiu principal relacionar els canvis inherents a l'era postmoderna amb l'evolució recent de les identitats hodiernes. A mesura que s'ha avançat en el discurs, s'ha posat de manifest que els plantejaments emmarcats en la postmodernitat coetània caracteritzen les identitats com a fets extremadament evolutius i volàtils, fins el punt que segons quins autors ja es comencen a plantejar l'existència del propi fenomen.

En aquest sentit, sembla evident que el nou signe que ha imprès l'era postmoderna ha repercutit de manera directa en els models identitaris del segle XXI. Tanmateix, tradicionalment¹⁶ van ser els estats-nació els encarregats de generar i modelar els sentiments de pertinença del col·lectiu i, a més, s'encarregaven d'enviar missatges que acabaven condicionant les identitats individuals. De fet, encara resten molts d'aquells elements que tradicionalment se n'han encarregat de condicionar els processos identitaris: així, la bandera nacional, un determinat himne, una religió o una determinada llengua són elements que, a dia d'avui, serveixen per sintetitzar identitats. Endemés, cal afegir-hi agents tan significatius com ara la família, els amics o l'entorn laboral.

Tot i això, durant els darrers decennis han sorgit noves forces susceptibles de generar noves identitats que, progressivament, han anat substituint els estats-nació en el seu paper. Un dels elements que més protagonisme ha assumit en aquest nou ordre ha estat la consolidació dels mercats a escala mundial. Així les coses, la potència de la globalització econòmica (a través d'alguns dels seus processos hereditaris, com ara l'explosió de les noves TIC) ha propiciat l'aparició de moviments d'homogeneïtzació cultural els quals han desembocat en la creació de models identitaris cada vegada més estandarditzats i que s'emmarquen en cultures enteses a escala global.

En una línia paral·lela, durant aquests darrers lustres també es comencen a percebre reaccions inverses, de fet, davant la manca de solidesa d'alguns d'aquests missatges "universals", determinats segments socials aposten per uns moviments de resistència que els porten a retornar a aquelles identitats precedents a la globalització i que, en efecte, són de caràcter més local. L'horitzó que es planteja com a conseqüència d'aquesta multiplicitat d'interessos no s'observa amb gaire nitidesa. No debades, el nou ciutadà del segle XXI avança enmig d'un sistema que li ofereix una gran varietat de missatges que, en moltes ocasions, esdevenen un tant contradictoris i que deriven sovint en una manca d'estabilitat i d'equilibri personal que s'acaba projectant també en l'esfera social. Així idò, serà un repte interessant per a part de la comunitat científica observar i detallar quina és la genètica de les identitats dels propers

¹⁶ D'ençà l'aparició dels Estats moderns a Europa.

anys, car a partir del seu coneixement serà possible interpretar amb certa precisió bona part dels esdeveniments socials que just ara ens rodegen.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANDERSON, B. (1991). *Imagined Communities*, Verso, Londres.
- BAUDRILLARD, J. (1999). *El intercambio imposible*, Cátedra, Madrid.
- BAUMAN, Z. (1999). *La globalización: consecuencias humanas*, Fondo de Cultura Económica, Buenos Aires.
- BAUMAN, Z. (2007). *Tiempos líquidos*. Ensayo Tusquets. Barcelona.
- BERGER, P.-LUCKMANN, T. (1997). *Modernidad, pluralismo y crisis de sentido*, Paidós, Barcelona.
- BOURDIEU, P. (2001). *Capital cultural, escuela y espacio social*. Siglo XXI, Madrid.
- CABRERA, F, ESPÍN, J., MARÍN, M. A. i RODRÍGUEZ, M. (1998). "Elaboración de un sistema de categorías para el análisis sociométrico: su aplicación en aulas multiculturales". *Revista de Investigación Educativa*, 16(1), 27-45.
- CASTELLS, M. (2000). *La Galàxia Internet*, Rosa dels Vents, Barcelona.
- DE MIGUEL, R. (1958). *Nuevo Diccionario Latinoespañol Etimológico*, Librería General Victoriano Suárez, Madrid.
- GIDDENS, D. (2000). *Un mundo desbocado*, Taurus, Madrid.
- GIRÓ, J (2003). "Asociacionismo étnico, identidad cultural y ciudadanía". En Bernuz, M. i Susín, R., *Ciudadanía. Dinámicas de pertenencia y exclusión*, Universidad de la Rioja, Logroño.
- HABERMAS, J. (1989). *El discurso filosófico de la Modernidad*, Taurus, Madrid.
- HALL, S. (1992). "The Question of Cultural Identity". En Hall, S., Held, D., McGrew, T., *Modernity and Its Futures* (pp. 273-316). Polity Press, Cambridge.
- JAMESON, F (1996). *Teoría de la Postmodernidad*, Trotta, Madrid.
- JENKINS, R. (1996). *Rethinking Ethnicity*, Sage, London.
- LACLAU, E. (1990). "The impossibility of society". En Laclau (Ed.) *New reflections on the revolution of our time*, Verso, London.
- LASAGA, O.(2004). *La identidad europea como construcción social compleja: análisis de la borrosidad en el discurso de la identidad europea generado mediante escenarios de futuro*, Universitat de Barcelona, Barcelona.
- MAALOUF, A. (1998). *Identidades asesinas*, Alianza, Madrid.
- MARÍN, M.A. (2002). "La construcción de la identidad en la época de la mundialización y los nacionalismos". En. M. BARTOLOMÉ (Coord.). *Identidad y ciudadanía*. Madrid: Narcea, 27-50.
- MÁRQUEZ, A. (2004). *Clima social y autoeficacia percibida en estudiantes inmigrantes: una propuesta intercultural*, Universidad Complutense de Madrid, Madrid.
- RODRIGO, M. i MEDINA, P. (2006). "Posmodernidad y crisis de identidad", *Revista Científica de Información y Comunicación*, número 3, Sevilla.

- SERRA, C. (2001). *Identitat, racisme i violència. Les relacions interètniques en un institut català*, Universitat de Girona, Girona.
- TAJFEL, H. (1981). *Human Groups and Social Categories*. Cambridge University Press, Cambridge.
- TOURAINE, A. (1994). *Crítica de la Modernidad*, Fondo de Cultura Argentina, Buenos Aires.
- TOURAINE, A. (1997). *¿Podemos vivir juntos? La discusión pendiente: El destino del hombre en la aldea global*, FCE de Argentina, Buenos Aires.
- TURNER, J.C. (1990). *Redescubrir el grupo social*, Morata, Madrid.
- VATTIMO, G. (2000). *El fin de la modernidad*, Gedisa, Barcelona.